

Lukijalle

Suomalaisissa koululuokissa kaikuu yhä edelleen monologi: opettaja puhuu ja oppilaat kuuntelevat. Kun opettaja kysyy luokalta, kysymykseen vastaa useimmiten yksi oppilas. Oppilaiden vastaukset ovat lyhyitä, toisinaan vain sana tai kaksi, minkä jälkeen opettaja kysyy uuden kysymyksen seuraavalta oppilaalta. Vuorovaikutus tapahtuu oppilaan ja opettajan välillä ja sulkee pois muut oppilaat keskustelusta. Opettaja ei jatka keskustelua yhden vastauksen

jälkeen vaan siirtyy seuraavaan kysymykseen, vaikka vastausta voisi syventää esittämällä jatkokysymyksiä tai kysymällä muiden oppilaiden ajatuksia ja mielipiteitä samasta asiasta. Tällainen vuorovaikutus – tai sen puute – ei houkuttele oppilaita perustelevaan ajatuksiaan tai esittämään erilaisia näkökulmia. Se ei myöskään innosta oppilaita arvioimaan, pohtimaan tai tekemään päätelmiä.

A – Perinteinen luokkavuorovaikutus	B – Dialogi
<i>Opettaja:</i> Mitä teit kesällä?	<i>Opettaja:</i> Mitä teit kesällä?
<i>Aaro:</i> Kävin Särkänniemessä.	<i>Aaro:</i> Kävin Särkänniemessä.
<i>Opettaja:</i> Kuka oli mökillä?	<i>Opettaja:</i> Missä laitteissa sinä kävit?
<i>Jere:</i> Mä olin mummin mökillä.	<i>Aaro:</i> Tukkijoella.
<i>Opettaja:</i> Oliko joku leirillä?	<i>Opettaja:</i> Kävikö joku muu huvipuistossa kesällä?
<i>Venla:</i> En ollu.	<i>Jere:</i> Mä kävin Jukujukumaassa. Mä kävin muuten melkein kaikissa laitteissa.
<i>Opettaja:</i> Ota värikynäsi esille. Seuraavaksi piirretään kesälomasta...	<i>Venla:</i> Mä olin Linnanmäen vuoristoradassa ja se oli tosi hienoo.
	<i>Eero:</i> Oli kummitusjuna aika pelottava...

Keskustelu A edustaa tyypillistä luokassa tapahtuvaa vuoropuhelua (Fisher 2005). Siinä opettaja tyytyy yhden oppilaan vastaukseen kerrallaan. Oppilaiden vastaukset eivät vie keskustelua eteenpäin, sillä he vastaavat vain opettajan yksittäisiin kysymyksiin, jotka eivät liity aiemmin esitettyyn kysymykseen tai viittaa annettuun vastaukseen. Dialogia ei synny (Lefstein 2006). Sen sijaan keskustelussa B opettaja jatkaa Aaron vastauksesta ja kysyy häneltä tarkennusta, minkä jälkeen opettaja vetää muut oppilaat kertomaan omia huvipuistokokemuksiaan.

Tulevissa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2014) korostetaan vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa. Toista kunnioittavaa ja huomioon ottavaa vuorovaikutusta pidetään siinä yhtenä hyvän elämän rakennuselementtinä. Sosiaalisen pääoman katsotaan muodostuvan ihmisten välisistä yhteyksistä, vuorovaikutuksesta ja luottamuksesta toisiin ihmisiin.

Vuorovaikutustaidot kehittyvät ja niitä tarvitaan läpi elämän. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2016 (OPH 2014) mukaan oppilaan vuorovaikutustaitoja tulee edistää koko perusopetuksen ajan. Tavoitteena on tukea oppilaiden kielellistä kehitystä sekä vuorovaikutustaitoja. Näihin oleellisesti liittyviä keskustelutaitoja harjoitellaan eri oppiaineissa niiden omaa kieltä ja käsitteitä käyttäen. Keskustelutaidot ovat kehittyviä taitoja, joiden harjoittelu voidaan aloittaa millä luokkatasolla tahansa.

Ensimmäisellä ja toisella luokalla jatketaan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa aloitettua vuorovaikutustaitojen kehittämistä. Oppilas harjoittelee erilaisissa ryhmissä kertomista, kuuntelemista, kysymistä ja vastaamista. Ensimmäisen ja toisen luokan keskusteluharjoitukset ovat suurimmaksi osaksi vielä opettajajohtoisia. Parikeskusteluja kuitenkin jo harjoitellaan.

Perusopetuksen 3.–6. luokilla on tavoitteena jo opittujen taitojen sujuvoittaminen. Oppilas oppii perustelemaan mielipiteensä, kyseenalaistamaan ja pohtimaan asioita eri näkökulmista. Hän käyttää luovia esitystapoja. Oppilas osaa arvioida toimintaansa vuorovaikutuksessa ja antaa rakentavaa palautetta muille ryhmän jäsenille. Lisäksi oppilas toimii vastuullisesti ja rakentavasti. Näissä keskusteluissa

opettaja on ainakin aluksi keskustelua virittämässä. Keskusteluharjoituksia aletaan harjoitella pienissä ryhmissä. Opettajajohtoisuutta pyritään vähentämään, jotta oppilaat alkaisivat ottaa itse enemmän vastuuta keskusteluiden sujumisesta.

Perusopetuksen yläluokilla oppilas toimii tavoitteellisesti rakentaessaan keskustelussa yhteistä ymmärrystä opittavasta asiasta. Yhteisen ymmärryksen luomisessa korostuvat oppilaiden esittämät erilaiset näkökulmat, joita tarkastellaan kriittisesti. Oppilas monipuolistaa itseilmaisutaitojaan erilaisissa tilanteissa sekä oppii arvioimaan itseään viestijänä ja keskustelijana.

Uusissa opetussuunnitelman perusteissa korostetaan myös ajattelun ja oppimisen taitojen kehittämisen tärkeyttä. Koulussa opitaan nyt ja tulevaisuudessa taitoja, jotka luovat pohjaa elinikäiselle oppimiselle. Tärkeää lapsen kannalta on, miten hän oppii etsimään, arvioimaan, muokkaamaan ja tuottamaan tietoa (monilukutaidon käsite, OPH 2014) – sekä se, miten hän hahmottaa itsensä oppijana ja tiedon käsitteijänä erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa. Tutkiva ja luova työskentely yhdessä muiden kanssa syventää ja kehittää ajattelua ja oppimista. Näin myös oppimaan oppimisen taidot kehittyvät.

Opettajan opetustapa ja hänen käyttämänsä opetusmenetelmät heijastavat aina hänen näkemystään oppimisesta. Tämä vaikuttaa myös luokan vuorovaikutusilmapiiriin. Jos opettaja pitää oppilaiden ajatuksia tärkeinä ja ajattelee niiden hyödyntämisen edistävän oppimista, hän luonnollisesti pyrkii käyttämään opetuksessaan vuorovaikutteisia menetelmiä ja rohkaisee oppilaitaan kertomaan ajatuksiaan ja ideoitaan sekä olemaan avoin erilaisille ratkaisuille. Opettaja myös ohjaa oppilaitaan kriittiseen ajatteluun ja ilmaisuun. Kriittisyys tarkoittaa keskustelujen yhteydessä eri näkökulmien ja vaihtoehtojen esiin tuomista, niiden tarkastelua ja perustelemista. Kriittisyys tulee esiin myös asioiden kyseenalaistamisena.

Vuorovaikutuksellisen oppimisen ja opettamisen ytimessä on keskustelu, jossa oppilas yhdessä opettajan ja muiden oppilaiden kanssa rakentaa ymmärrystä opittavasta asiasta. Keskusteluun voi osallistua koko luokka, tai se voidaan käydä pienryhmässä joko opettajan kanssa tai ilman häntä.

Tässä kirjassa dialogisesta oppimisesta ja keskustelusta käytetään termiä oppimista tukeva keskustelu. Dialogisen oppimisen tavoitteena on, että oppilas on aktiivinen oppitunnilla: hän esittää ajatuksiaan, peilaa niitä toisten ajatuksiin ja yhdessä toisten kanssa rakentaa siten ymmärrystä kulloinkin opittavasta asiasta.

Vuorovaikutustaitojen harjoittaminen on eräs koulun tärkeimmistä tehtävistä. Tässä kirjassa esitellään erilaisia harjoitteita vuorovaikutuksen lisäämiseksi luokkahuoneessa nimenomaan oppimisen ja ajattelun kehittymisen näkökulmasta. Kun vuorovaikutustaidot paranevat, myös ajattelun taidot kehittyvät.

Tässä kirjassa vuorovaikutusta käsitellään oppilaiden keskinäisen sekä oppilaan ja opettajan välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Ensisijainen tavoite

on tukea opettajan mahdollisuutta kehittää luokan vuorovaikutusilmapiiriä. Kirja haastaa opettajia tarjoamaan monipuolisia tilanteita puhua, kuunnella ja pohtia yhdessä. Kirjan harjoitteet sopivat monen eri oppiaineen tunneille, vaikka niiden pääpaino on aina keskustelutaitojen kehittämisessä. Uskomme, että tämän kirjan tarjoamien tehtävien avulla oppilaat harjaantuvat taitaviksi keskustelijoiksi ja kehittyvät tarkastelemaan asioita monista eri näkökulmista.

Toivomme, että tulevaisuudessa luokkahuoneissa kuuluisikin yhä enemmän lasten ääni.

Aurinkoisena laskiaissunnuntaina 2015

Sirpa Eskelä-Haapanen

Marja Hannula

Marja Lepola